

શ્રીપુણ્યસાગરસૂરિકૃત સૂતક ચોપાઈ

સં. મુનિ કલ્યાણકીર્તિવિજય

સૂતક એટલે જન્મ તેમજ મૃત્યુના અવસરે પાઢવામાં આવતો એક રિવાજ. આ રિવાજ ભારતવર્ષમાં હજારો વર્ષોથી પરમ્પરાગત પ્રચલિત/સ્વીકૃત છે. જેના ઘરમાં પુત્રાદિની પ્રસૂતિ થઈ હોય અથવા મૃત્યુની ઘટના ઘટી હોય. તેનાથી દેવપૂજા/ જિનપૂજા ન થાય, તથા તેના ઘરનો આહાર મુનિઓથી ન લેવાય - આવી શાસ્ત્રમાન્ય પરમ્પરા છે; અને તેના નિયમો કેવા કેવા હોય છે તથા તે નિયમો અંગેનો નિર્દેશ કય. શાસ્ત્રગ્રન્થમાં સાંપડે છે, તેનું વર્ણન આ ચૌપાઈમાં થયું છે.

કેટલાક લોકો સૂતકમાં માનતા નથી. તો પશ્ચિમી સંસ્કારના પ્રભાવમાં આવેલો વર્ગ વઢી આ બધી બાબતોને અન્ધશ્રદ્ધા-વહેમ વગેરે-રૂપે વિચારે છે. તે વસ્ત્ર પ્રકારના લોકોને માટે શાસ્ત્રાનુસારી આ ચૌપાઈ ઘણી માર્ગદર્શક બની શકે.

રજસ્વલા સ્ત્રીઓ અંગેની જે શાસ્ત્રીય માન્યતા તથા પરમ્પરા છે, તેનું પણ આમાં નિરૂપણ થયું છે. આજે આ બાબતની મર્યાદા જ્યારે નામશેષ થવા જઈ રહી છે, ત્યારે તે મર્યાદા કેટલીબધી શાસ્ત્રોક્ત તથા અનિવાર્ય છે તે સમજવામાં આવી રચના ઘણી ઉપકારક થાય તેમ છે.

અંચલગચ્છીય આ. પુણ્યસાગરસૂરિ સં. ૧૧૦૬ માં જણાવેલ (કચ્છ) બન્દરના પોતાના ચાતુર્માસ દરમ્યાન આ ચૌપાઈ રચી હોવાનો ઉલ્લેખ કડી-૩૦-૩૨ માં છે.

અચલગચ્છ જ્ઞાનભણ્ડાર-માંડવી-કચ્છમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ બે પ્રતિઓને આધારે આ સમ્પાદન કરવામાં આવ્યું છે. તે જ્ઞાનભણ્ડારના કાર્યવાહકોનો ઋણસ્વીકાર કરું છું.

સૂતક ચોપાઈ

॥ અથ સૂતકની ચોપાઈ લખ્યતે ॥

શ્રીસરસતી દેવી સમરૂ માય, સહગુરુનેં બલિ લાગું પાય ।

વિચારસાર ગ્રંથથી હું કહું, તે પરમારથ જાણોં સહુ ॥૧॥

सुतक तणो हूं कहूं विचार, सांभलजो नर-नारी सार ।
 जेहने घरे जन्म थाइं ते जाण, दश दिवसनो कह्यो परीमाण ॥२॥
 एतलो पुत्रजन्मनों सार, पुत्री जन्में दिवस ईग्यार ।
 मृत्यु घरनों सुतक दिन बार, ते घरे साधु न वोहरे आहार ॥३॥
 ते घरनो जल अग्नी जाण, जिनपुजा नवी सुझे सुजाण ।
 इम निशीथचुर्णी माहें कह्यौ, एह तत्वारथ गुरुमुखथी लह्यौ ॥४॥
 निशीथ सोलमें उदेसें सार, ए महंत मुंनी कहें अणगार ।
 जन्म तथा मरण-घर जाणों सह, दुगंछनीक गुरुमुखथी लहुं ॥५॥
 इम १व्यवाहर (व्यवहार) भाष्यमां वली, इम भांषे सुधा साधु केवली ।
 मलयगिरी कृत टीका जाण, दस दिवस जन्म सूतक प्रमाण ॥६॥
 हवे सांभलजों जिनवांणी सार, इम भांषे सुधा अणगार ।
 विचारसार प्रकर्णे सार, इम भांषे श्री जिन-गणधार ॥७॥
 मास एक स्त्रीनें सार, प्रतिमा दर्शन न करें विचार ।
 दिवस च्यालीस जिनपुजा सार, न करे स्त्री ए व्यवहार ॥८॥
 साधु पिण नवी लिइं आहार, तिहां सुतक कहे अणगार ।
 तेहनां घरनां मांणस होय, जन्म-मरणनो सुतक जोय ॥९॥
 न करे पुजा दिन बार ते जाण, समझी करजों चतुर सुजाण ।
 मृत्युने अडकणहारा कहा, चौबीस पोहर तें साचा कहा ॥१०॥
 वली पडिकमणादिक न करे जाण, इम भांषे छें त्रिभूवन भांण ।
 वेशनां पलटणहारा कहा, आठ पोहर तें साचा सदहा ॥११॥
 कांध देणहारा मृत्युनें जाण, वली अन्य ग्रंथमें जाणों सुजाण ।
 सोल पोहर पडीकमणों नवी कह्यो, ए जिन भांख्यो आगमथी लह्यो ॥१२॥
 जन्मनों सूतक दस दिन सार, जन्मने थानक मास विचार ।
 घरनां गोत्रीनें दिन पांच, सुतक टालें गुरु भांषें साच ॥१३॥
 जन्म हुआ ते ज दिनें जो मरे, वली देशांतर फरतों मरे ।
 संन्याशी अनेरो मृत्युक होय, तो दिन एक सुतक जाणों सोय ॥१४॥

१. विवहार अ. ॥

२. मृतकनां वस्त्रो बदलावनारा ॥

दास दासी घरमें मृत्युक होय, दिन ^१एक-वे-त्रणनों सुतक जोय ।
 आठ वरसथी निचा मरें सिशु, तो दिन आठनो सुतक इस्युं ॥१५॥
^२इंम जन्म-मरणनो सुतक कह्यो, अन्य ग्रंथमां इंम ज कह्यो ।
 बली विचारसार मांहे सार, इंम भांपे छें श्रीअणगार ॥१६॥
 ऋतुवंती नारी तणो विचार, त्रिण दिन लगैं भांडादिक सार ।
 नवि छवें कुलवंती नार, पडिकमणांदिक दिन च्यार निवार ॥१७॥
 तपस्या करतां लेखे सही, दिन पांच पछे जिनपुजा करी ।
 बली स्त्रीनें रोगादिक होय, दिन त्रण ओलंघ्या सोय ॥१८॥
 दिठा मांहे रुधिर आवे सही, तो तेहनों दोस म जाणों सही ।
 विवेके करी पवित्र थाई नार, पछे जिनदर्शनथी लहे भव पार ॥१९॥
 इंम जिनप्रतिमा पूजा करो, जिम भवसायर लीलाई तरो ।
 बली साधुसुपात्रें दीजें दांन, जिम पांमो तमें अमरविमान ॥२०॥
 जिनपडिमानो अंगपूजा सार, न करे ऋतुवंती ते नार ।
 इंम **चर्चरीग्रंथ** मांहे विचार, ए परमारथ जाणों सार ॥२१॥
 बली भांण्यो छे सुतक विचार, ^३भांण्युं सहगुरुनें आधार ।
 तिर्यंचतणों लवलेस ज कहुं, ते आगमथी जाणों सह ॥२२॥
 घोडा उंट^४ भेस घरमां होय, प्रसवे दिन एक सुतक जोय ।
 गाय प्रमुखनों मरण जव थाय, कलेवर घरथी बाहिर जाय ॥२३॥
 एतली वेला सुतक होय, बली दास ^५दासीकन्या घरमां होय ।
 जन्म होयनें मृत्युं जाण, त्रन रात्रनों होय प्रमाण ॥२४॥
 जेतला मासनो गर्भ ज पडे, तेतला दिवसनो सुतक नडे ।
 भेस वीहाया दिन पंनर दुध, ते मांहे तो कहीइ असुध ॥२५॥
 गौ दुधनों कह्यौ ^६प्रमाण, दिवस दस तें जाणों गुणजाण ।
 छाली दिन आठ ^७पछे ते दुध, ते मांहे दुध तें कहीइ असुध ॥२६॥

१. एक-वेनो त्रणननों व. ॥

३. जन्म-मरणनो सुतक इंमज कह्यो व. ॥

४. भापुं सहगुरु तणे आधार अ. ॥

५. उठ व. ॥

६. दासी घरमां कन्या व. ॥

७. परिमाण अ. ॥

८. पछी अ. ॥

गौमुत्रमांहे चोवीस पोहर, समुछिम जीव उपजें ते जोर ।
 सोल पोहरनी भंसनी नीती मांहे, समुछिम जीव उपजें ते मांहे ॥२७॥
 द्वादश पोहर बकरी नीति मांहे, आठ पोहर गाडरनीती ज्यांहे
 एहमां समुछिम उपजे सही, एह बात गुरुमुखथी लही ॥२८॥
 ए सुतकनो कह्यो विचार, थोडामांहे भांण्यो सार ।
 सुतकविचार आगममांहे कह्यो, जिनेश्वरमुखथी सुधो लह्यो ॥२९॥
 सोहमसुद्धपरंपरा जाण, तेजे करी दिपें जिम दिनभाण ।
 श्रीअचलगछे वांदु अणगार, श्रीपुण्यसिंधुसूरीश्वर सार ॥३०॥
 भणे सांभलें जे नरनार, चाले ते तो शुद्धाचार ।
 अनुक्रमें अमरविमाने सोहाय, रयण आभुषण धरी मुक्तें जाय ॥३१॥
 संवत् ओगणीश छिलोतरा (१९०६) सार, श्रावणकृष्ण पंचमी कही हितकार ।
 श्रीजखौबिंदर चोमासुं करी, चोपई सुतकनी कही थिर करी ॥३२॥
 श्रावक श्राविका पालस्ये जेह, श्रीजिन आणां चाले तेह ।
 सर्वारथसिद्धतणां सुख सार, वली मुक्तितणां सुख लहेस्यें निर्धार ॥३३॥
 ॥ इति श्रीसुतकनी चोपई संपूर्ण ॥

कठिन शब्दो

कडी क्र.	शब्द	अर्थ
५	दुगंछनीक	जुगप्सनीय-जुगुप्साजनक
६	सुधा	शुद्ध
११, १२	पडिकमण	प्रतिक्रमण-जैन धर्मनी आवश्यक क्रिया
१४	मृत्युक	मृतक/मरनार
२५	वीहाया	वीयाय, प्रसूति करें
२६	छाली	बोकडी / घेटी
२७	समुछिम	स्वयमेव उद्भवतां जन्तुओ
२७	नीती	मूत्र / लघुनीति

१. इति श्रीसुतक छंद संपूर्णम् ॥ संवत् १९०६ श्रावण वद ५ तिथौ ॥ अ. ॥